

Jelena Kudriawcewa¹

O wzmocnieniu konstytucyjnych ram zabezpieczających prawa dzieci na Ukrainie

Streszczenie

Artykuł przedstawia wyniki prac badawczych z zakresu ochrony prawnej konstytucyjnych praw dziecka na Ukrainie. Autor koncentruje się na aspektach teoretycznych i praktycznych wdrażania przepisów i instrumentów międzynarodowych, które regulują stosunki publiczne w sferze ochrony praw i wolności dzieci do prawa krajowego.

Słowa kluczowe: Deklaracja Praw Człowieka, Konwencja o Prawach Dziecka, prawa dziecka, międzynarodowej ochrony praw człowieka, wsparcie prawne, międzynarodowe instrumenty prawne.

About strengthening the constitutional frames protecting children's rights in Ukraine

Summary

The article presents the results of the research concerning legal support of the constitutional rights of children in Ukraine. The author focuses on the theoretical and practical aspects of the rights implementation into the domestic law as well as the implementation of the international instruments regulating public relations in the sphere of the rights and children's freedom protection within the country law.

Keywords: Declaration of Human Rights, the Convention on the Rights of the Child, children's rights, international human rights protection, regulatory support, international legal instrument.

Poszanowanie praw i wolności dzieci oraz godności ludzkiej, to główne czynniki, które decydują o poziomie cywilizacji, społeczeństwa i stale przyciągają uwagę międzynarodową². Na tej podstawie wszystkie cywilizowane państwa³ podejmują wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia i

¹ Asystent katedry prawa konstytucyjnego Fakultet prawa Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu Imienia Tarasa Szewczenki.

² Por. B. A. Simmons, *Mobilizing for Human Rights: International Law in Domestic Politics*, Cambridge University Press; 2009.

³ Por. W. A. Schabas, *Reservations to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and the Convention on the Rights of the Child*, 3 Wm. & Mary J. Women & L., vol. 79, 1997.

utrzymania odpowiedniego poziomu ochrony praw dziecka, bez dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych czynników takich jak narodowość, pochodzenie etniczne, bogactwo, zdrowie dziecka, jego rodziców lub opiekunów prawnych⁴.

Mając na uwadze powyższe, kwestia ochrony praw i wolności dziecka była przedmiotem badań wielu naukowców. Problem ten zgłębiali m.in.: M. Bajmuratow, M. Buromenskij, W. Butkiewicz, E. Węglowska, W. Denisow, W. Ewintow, W. Kostickij, M. Orzich, I. Pankiewicz, P. Rabinowicz, J. Rymarenko i wielu innych. W swoich badaniach odwoływały się do prac znanych naukowców, takich jak: H. Grocjusz, T. Jefferson, I. Kant, J. Locke, J. S. Mill, K. L. Monteskiusz, J. J. Rousseau, B. Spinoza⁵.

Pomimo znaczących osiągnięć tych uczonych, należy zauważyć, że większość z nich zbadała głównie międzynarodowe aspekty ochrony praw dziecka, z dużą dbałością o realizację pogłębionej i kompleksowej analizy międzynarodowych instrumentów prawnych i modeli ochrony . praw człowieka (mechanizmów) oraz stopnia ich kompatybilności do krajowego systemu prawnego, a także możliwych sposobów realizacji wymogów prawa międzynarodowego w ustawodawstwie krajowym.

W dalszym ciągu istnieje jednak potrzeba dokonania pogłębionej analizy efektywności krajowego systemu ochrony praw dzieci i funkcjonujących w jego ramach środków i regulacji prawnych, mającej na celu zidentyfikowanie ewentualnych niedociągnięć systemu oraz dokonywanie w nim odpowiednich korekt.

Celem niniejszego opracowania jest zbadanie stanu ram regulacyjnych konstytucyjnych praw dziecka na Ukrainie. Ponadto artykuł zawiera materiały z

⁴ Zob. T. Hammarberg, *The UN Convention on the Rights of the Child - and How to Make It Work*, Hum. Rts. Q., 1990, vol. 12, s. 97-105.

⁵ F. Schoeman, *Rights of Children, Rights of Parents, and the Moral Basis of the Family*, *Ethics*, Vol. 91, No. 1, 1980, s. 6-19.

badań teoretycznych i praktycznych dotyczących kwestii stopnia przenikania postanowień aktów międzynarodowych, które regulują stosunki publiczne w sferze ochrony praw i wolności dzieci⁶ do prawa krajowego.

Należy zauważyć, że jednym z najważniejszych kroków w zapewnieniu ochrony praw dziecka było uchwalenie przez Ligę Narodów w 1924 roku, Deklaracji Genewskiej Praw Dziecka⁷. Deklaracja ta jest podstawowym instrumentem prawnym, w oparciu o który powstały inne standardy i akty międzynarodowe dotyczące tej tematyki⁸. W szczególności, pierwszy akapit art. 24 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych stanowi, że każde dziecko, bez dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową lub urodzenie, ma prawo do środków ochrony, jakich wymaga status małoletniego, ze strony rodziny, społeczeństwa i państwa⁹.

Pogląd, że ludzkość musi zapewnić dziecku najlepsze, co ma w swoim posiadaniu, wydaje się być podstawowym założeniem Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez ONZ w 1959 r. W preambule Deklaracji stwierdzono, że dziecko ze względu na jego właściwości fizyczne, niedojrzałość psychiczną ma potrzebę szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed jak i po urodzeniu¹⁰. Na tej podstawie należy uznać, że istnieje pilna potrzeba, aby

⁶ Zob. Гражданский кодекс Украинской ССР // Ведомости Верховного Совета УССР. - 1963. - №30. Ст. 463.

⁷ Por. C. P. Cohen, *The Human Rights of Children*, Cap. U. L. Rev., vol. 12, 1982-1983, s. 369.

⁸ Por. D. Marshall, *Construction of Children as an Object of International Relations: The Declaration of Children's Rights and the Child Welfare Committee of League of Nations, 1900-1924*, Int'l J. Child. Rts, vol. 7, 1999, s. 103.

⁹ Por. [S. Kalantry](#), [J. E. Getgen](#), [S. A. Koh](#), *Enhancing Enforcement of Economic, Social, and Cultural Rights Using Indicators: A Focus on the Right to Education in the ICESCR*, [Human Rights Quarterly](#), Vol. 32, Nr. 2, May 2010, s. 253-310.

¹⁰ P. Alston *The Unborn Child and Abortion under the Draft Convention on the Rights of the Child*, *Human Rights Quarterly*, Vol. 12, No. 1, 1990, s. 156-178.

ujednoczyć podstawowe społeczne i prawne zasady ochrony dobra dzieci na poziomie krajowym i międzynarodowym.

20 listopada 1989 r. na sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ przyjęto Konwencję o Prawach Dziecka, którą w pełni zasłużenie uznaje się za międzynarodową dziecięcą konstytucję¹¹. Konwencja¹² wprowadza nowoczesne standardy uniwersalne, które służą jako punkt odniesienia w kwestii tworzenia regulacji prawnych dotyczących zagwarantowania praw dzieci na świecie oraz w każdym kraju osobno¹³.

27 lutego 1991 r. Ukraina była jednym z pierwszych wśród państw - członków ONZ, które ratyfikowało konwencję, na podstawie czego jest zobowiązana do podjęcia wszelkich niezbędnych środków w celu zapewnienia i utrzymania odpowiedniego poziomu ochrony praw i interesów dziecka¹⁴. Dlatego naturalne jest, że przepisy tego międzynarodowego aktu prawnego znajdują odzwierciedlenie w Konstytucji Ukrainy. W szczególności artykuł 52 Ustawy Zasadniczej utrwała jedną z najważniejszych zasad - zasadę równości praw dzieci, w myśl której dzieci mają równe prawa, niezależnie od ich pochodzenia, oraz związku, w jakim przyszły na świat (małżeński lub pozamałżeński). Zapisy konstytucyjne dają podstawę do tworzenia instrumentów krajowych, służących realizacji zasady prawnej wynikającej z pierwszego akapitu art. 24 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁵.

¹¹ Por. J. O. Hafen, B. C. Hafen, *Abandoning Children to Their Autonomy: The United Nations Convention on the Rights of the Child*, Harv. Int'l. L. J., vol. 37, 1996, s. 449.

¹² Por. D. A. Balton, *Convention on the Rights of the Child: Prospects for International Enforcement*, Hum. Rts. Q., vol. 12, 1990, s. 120.

¹³ Por. T. Hammarberg, *The UN Convention on the Rights of the Child - and How to Make It Work*, Hum. Rts. Q., vol. 12, 1990, s. 97.

¹⁴ Закон Украины «О ратификации Конвенции о правах человека» // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1991. - № 13. - Ст.145.

¹⁵ Конституция Украины, принятая на V сессии Верховной Рады Украины 28 июня 1996 г. // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

Na podstawie tych przepisów Ustawy Zasadniczej na Ukrainie wkrótce przyjęto szereg aktów prawnych, które regulują stosunki społeczne w sferze bezpieczeństwa, a przede wszystkim w sferze ochrony i realizacji konstytucyjnych praw dziecka. Wg stanu prawnego na czerwiec 2013 r., na Ukrainie obowiązuje więcej niż 17 aktów prawnych (ustawy i kodeksy), około 20 aktów Prezydenta Ukrainy (dekrety i rozporządzenia), ponad 10 uchwał Gabinetu Ministrów Ukrainy, które regulują stosunki społeczne w dziedzinie praw dziecka¹⁶.

Ustawa Ukrainy "O ochronie dzieci", przyjęta przez Radę Najwyższą Ukrainy 26 kwietnia 2001 r., za jeden ze strategicznych priorytetów krajowych uznaje zapewnienie ochrony praw i interesów dziecka. Celem wprowadzenia w życie przepisów tej ustawy jest określenie i zatwierdzenie podstawowych zasad polityki państwa w tej dziedzinie, a mianowicie zapewnienie realizacji konstytucyjnych praw dziecka do życia, zdrowia, edukacji, ochrony socjalnej i wszechstronnego rozwoju jednostki.

Należy zauważyć, że jednym z najważniejszych kroków w realizacji polityki państwa w dziedzinie ochrony dzieci było przyjęcie kodeksu rodzinnego Ukrainy, którego głównym celem jest potwierdzenie i umocnienie rodziny jako instytucji społecznej. Artykuł 150 Kodeksu przewiduje standard, który "... zakazuje fizycznego karania dzieci przez rodziców, jak i zastosowania innych form kary, które poniżają godność człowieka od dziecka". Ponadto Kodeks przewiduje prawo dziecka do samodzielnego zwracania się do sądów i innych właściwych organów państwa - w centrach usług socjalnych dla rodzin, dzieci i młodzieży, w organach opieki nad dziećmi, instytucji edukacyjnych i

¹⁶ Szerzej dostępne na stronie:

http://www.president.gov.ua/content/upd_zakonodavstvo.html.

ochrony zdrowia i innych osób w przypadku naruszenia jego praw w rodzinie, przemocy i brutalnego zachowania¹⁷.

W 2005 r. parlament przyjął ustawę "O zapewnieniu organizacyjnych i prawnych warunków ochrony socjalnej sierotom i dzieciom pozbawionych opieki rodzicielskiej"¹⁸ oraz "Na podstawie zabezpieczenia społecznego osób bezdomnych i dzieci bezdomnych"¹⁹. Przepisy te zostały przyjęte w celu optymalizacji ram prawnych stosunków publicznych w sferze ochrony socjalnej, sierot i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej. Ponadto, ustawa "O organizacyjnych i prawnych warunków ochrony socjalnej ..." reguluje aktywność i działalność w instytucjach dziecięcych, w tym terapeutycznych, przeznaczonych do wychowywania, edukacji, leczenia, rehabilitacji sierot i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej. Określono także podstawowe zasady ochrony socjalnej osób bezdomnych i dzieci bezdomnych, które powinny w przyszłości zapewnić regulację prawną stosunków społecznych ich dotyczących, gwarantującą prawa i wolności człowieka wynikające z Konstytucji i innych ustaw Ukrainy. Ponadto przepisy ustawy przewidują stworzenie odpowiednich warunków dla działalności organizacji publicznych i dobroczynnych działających w zakresie ochrony socjalnej.

W celu wdrożenia międzynarodowych standardów w dziedzinie stosunków społecznych zmieniono szereg innych aktów prawnych Ukrainy, które sprzyjają wzmocnieniu ochrony socjalnej rodzin z dziećmi.

Ponadto warto zauważyć, że w ciągu ostatnich kilku lat, Ukraina realizuje szereg programów rządowych mających na celu zagwarantowanie praw dziecka,:

- Państwowy program zwalczania dziecięcej bezdomności na lata 2006-2010 (od 11 maja 2006 r. №623);

¹⁷ Семейный кодекс Украины //Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР), 2002. - № 21-22, Ст. 135.

¹⁸ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 6, ст.147

¹⁹ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 26, ст.354

- Program państwowy w celu wsparcia rodziny do 2010 roku (od 19 lutego 2007 r. №244);
- Krajowy program zwalczania handlu ludźmi do 2010 roku (od 7 marca 2007 r. №410);
- państwowo ukierunkowane instytucje społeczne reform programowych dla sierot i dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej (od 17 września 2007 r. №1242).

Uchwałą Rady Najwyższej Ukrainy 1 stycznia 2006 r. wprowadzono państwowy program "Każde dziecko i jego rodzina" na lata 2006-2016. Wprowadzenie postanowień niniejszego Programu ma na celu stworzenie sprzyjających warunków dla realizacji Konwencji ONZ "O prawach dziecka", w części, która deklaruje, że preferowaną formą pobytu dziecka jest rodzina, jak również Ustawy Ukrainy "O ochronie dzieciństwa"²⁰, która stwierdza, że dzieci sieroty i dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej, muszą być przeniesione do opieki, kurateli lub do adopcji, które są zarezerwowane wyłącznie dla dobra dziecka.

Program ten przewiduje między innymi system kontroli, który ma zapewnić nadzór nad przestrzeganiem praw dzieci po ich przyjęciu, według procedury ustanowionej przez Gabinet Ministrów Ukrainy z dnia 28 sierpnia 2003 numer 1377. Ponadto przewiduje wprowadzenie uproszczonego mechanizmu adopcji dzieci przez obywateli Ukrainy.

Niemniej jednak, najbardziej znaczącym wydarzeniem jest przyjęcie przez Radę Najwyższą Ukrainy 5 marca 2009 r. Ustawy Ukrainy "O programie państwa *Krajowy plan działań na rzecz wdrożenia Konwencji ONZ o Prawach Dziecka do 2016 roku*"²¹. Celem tego programu jest zapewnienie optymalnego funkcjonowania całego systemu ochrony praw dzieci na Ukrainie, zgodnie z

²⁰ Урядовий кур'єр, 2001, N 986 с.10-11.

²¹ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, N 29, ст.395

wymogami Konwencji ONZ o Prawach Dziecka oraz z uwzględnieniem Milenijnych Celów Rozwoju w Deklaracji Milenijnej ONZ i wyników strategii specjalnej sesji na dzieci przez Zgromadzenie Ogólne ONZ "Świat przyjazny dla dzieci".

Program przewiduje środki w dziedzinie zdrowia matki i dziecka, zwalczanie HIV/AIDS, gruźlicy i narkomani, rozwój systemów ochrony zdrowia i rekreacji, edukacji, usług socjalnych, usług dla rodzin z dziećmi, itp.

Niezwykle ważny jest fakt, że zgodnie z postanowieniami artykułu 9 konstytucji weszły w życie i stają się częścią prawa krajowego międzynarodowe dokumenty w dziedzinie ochrony praw dziecka, jak:

- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (ratyfikowany 3 kwietnia 2003 r.)
- Umowa o współpracy - ze Wspólnotą Niepodległych Państw do powrotu nieletnich w ich kraju zamieszkania (ratyfikowana 12 stycznia 2005 r.)
- Konwencja o cyberprzestępczości (ratyfikowana 7 września 2005 r. bez zastrzeżeń i oświadczeń)
- Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (ratyfikowana 11 stycznia 2006 r.)
- Konwencja o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą (połączenie - 20 lipca 2006 r., oświadczenie)
- Protokół fakultatywny do Konwencji o cyberprzestępczości, w sprawie penalizacji czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych (ratyfikowany 21 lipca 2006 r. w rezerwacji)
- Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci (ratyfikowana 3 sierpnia 2006 r. wraz z oświadczeniem).

Ukraina dąży do wprowadzenia do ustawodawstwa krajowego międzynarodowych standardów w zakresie praw dziecka. Ukraina jest zobowiązana do wypełniania obowiązków wynikających z powszechnie uznanych zasad prawa międzynarodowego i wiążących ją umów międzynarodowych. Zatem X akapit Deklaracji zasad prawa międzynarodowego dotyczący przyjaznych stosunków i współpracy między państwami, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 2625(XXV), 24 października 1970*, stanowi, że Państwa-Strony w realizacji swoich suwerennych praw, w tym prawa do ustalenia krajowego prawa i przepisów administracyjnych, muszą działać na podstawie zobowiązań prawnych, zgodnie z prawem międzynarodowym²².

Doniosłość prawna powyższych zasad prawa międzynarodowego polega na tym, że każde państwo musi ściśle przestrzegać swoich zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego. W szczególności w artykule 27 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 23 maja 1969 r. zapisano, że Państwo-Strona nie może powoływać się na przepisy prawa krajowego w celu uzasadnienia braku dostosowania się do postanowień traktatu międzynarodowego²³.

Niezwykle ważny jest fakt, że cechą współczesnego prawa międzynarodowego jest moc wiążąca jego normy dla Państw-Stron. Jednak to w gestii ich decyzji w sprawie stosowania prawa międzynarodowego w krajowych systemach prawnych leży rzeczywista poprawa sytuacja dzieci. Doktryna prawa

²² Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений между государствами в соответствии с Уставом ООН. Резолюция ГА ООН 2625 (XXV) от 24 октября 1970 г. Действующее международное право. В 3-х томах. Составители Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. Т.1., Москва: Из-во Московского независимого института международного права. - 1996. - С 78.

²³ Венская конвенция о праве международных договоров- режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_118. Por. ponadto [W Schabas, Reservations to the Convention on the Rights of the Child, Human Rights Quarterly, Vol. 18, Nr 2, 1996](#), s. 472-491.

międzynarodowego przyjęła podejście, zgodnie z którym nie ma potrzeby, aby określać prymat prawa międzynarodowego nad prawem krajowym. Państwa muszą stosować się do norm prawa międzynarodowego, ale w sposób, który wybiorą²⁴.

W ten sposób normy prawa krajowego i międzynarodowego w dziedzinie praw dziecka służą efektywnej współpracy między nimi, i nie zakładają współistnienia dwóch systemów oraz nie narzucają prymatu jednego z nich²⁵.

W praktyce więc uznana została na Ukrainie doktryna interakcji prawa międzynarodowego i krajowego, przedstawiona w art. 9 Konstytucji Ukrainy²⁶. W pierwszej części tego artykułu sprecyzowano, że postanowienia umów międzynarodowych Ukrainy, zatwierdzone przez Radę Najwyższą Ukrainy, stają się źródłem prawa krajowego. Te przepisy konstytucyjne są odzwierciedlone w ukraińskiej ustawie "O traktatach międzynarodowych Ukrainy"²⁷, która ustanowiła procedurę rozwiązywania konfliktów między prawem krajowym (z wyjątkiem konstytucji) oraz postanowieniami traktatów międzynarodowych, na korzyść tych ostatnich.

Nie mniej ważne jest to, że Ukraina wprowadziła system standardów bezpieczeństwa, do których należą prawa (w tym administracyjne i karne) ustalające odpowiedzialność za najbardziej społecznie niebezpieczne naruszenia praw i interesów dziecka. Analizy prowadzone w ciągu ostatnich kilku lat,

²⁴ H. H. Koh, *Why Do Nations Obey International Law?*, *The Yale Law Journal* Vol. 106, No. 8, Symposium: Group Conflict and the Constitution: Race, Sexuality, and Religion, 1997, s. 2599-2659.

²⁵ Odmienne uważa na ten temat jurysprudencja amerykańska L. Rutkow, J. T. Lozman, *Suffer the Children: A Call for United States Ratification of the United Nations Convention on the Rights of the Child*, *Harv. Hum Rts. J.*, vol. 19, 2006, s. 161.

²⁶ Jest to tradycyjna doktryna przedstawiona już bardzo dawno por. J. G. Starke, *Monism and Dualism in the Theory of International Law*, *Brit. Y.B. Int'l L.*, vol. 17, 1936, s. 66.

²⁷ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 50, ст.540

podnosiły kwestię wzmocnienia odpowiedzialności za przestępstwa przeciw dzieciom. Rozwiązanie tego problemu jest jednym z głównych priorytetów podmiotów inicjatywy ustawodawczej.

Analizując problematykę krajowego systemu ochrony praw dziecka na Ukrainie, należy zwrócić uwagę na następujące uwarunkowania :

1. Zapewnienie praw dzieciom na Ukrainie jest częścią międzynarodowej ochrony praw człowieka i jest nierozdzielnie związane z działalnością społeczności międzynarodowej. W tym przypadku normy prawa międzynarodowego stanowią część krajowego systemu prawnego.

2. Status prawny dziecka w społeczeństwie jest bardzo ważnym kierunkiem globalnego rozwoju. Dlatego wdrożenie międzynarodowych standardów praw dziecka do ustawodawstwa krajowego Ukrainy odbywa się przez dostosowanie krajowych standardów, w szczególności postanowień aktów prawnych odnoszących się do praw i wolności jednostki.

3. Ochrona praw i interesów dziecka powinna być jednym z priorytetów państwa cywilizowanego. Takie działania powinny być realizowane przez: 1) wdrożenie przepisów krajowych międzynarodowych norm prawnych, oraz 2) stałe monitorowanie skuteczności istniejących norm prawnych regulujących stosunki społeczne w tym zakresie, 3) poprawę obecnego prawodawstwa dotyczącego praw i interesów dziecka.

Piśmiennictwo

1. Alston P., *The Unborn Child and Abortion under the Draft Convention on the Rights of the Child*, *Human Rights Quarterly*, Vol. 12, No. 1, 1990, s. 156-178.
2. Balton D. A., *Convention on the Rights of the Child: Prospects for International Enforcement*, *Hum. Rts. Q.*, vol. 12, 1990, s. 120.
3. Cohen C. P., *The Human Rights of Children*, *Cap. U. L. Rev.*, vol. 12, 1982-1983, s. 369.

4. Hafen J. O., Hafen B. C., *Abandoning Children to Their Autonomy: The United Nations Convention on the Rights of the Child*, Harv. Int'l. L. J., vol. 37, 1996, s. 449.
5. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений между государствами в соответствии с Уставом ООН. Резолюция ГА ООН 2625 (XXV) от 24 октября 1970 г. Действующее международное право. В 3-х томах. Составители Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. Т.1., Москва: Из-во Московского независимого института международного права. - 1996. - С 78.
6. *Гражданский кодекс Украинской ССР* // Ведомости Верховного Совета УССР. - 1963. - №30. Ст. 463.
7. Hammarberg T., *The UN Convention on the Rights of the Child - and How to Make It Work*, Hum. Rts. Q., 1990, vol. 12, s. 97-105.
8. Kalantry S., Getgen J. E., Koh S. A., Enhancing Enforcement of Economic, Social, and Cultural Rights Using Indicators: A Focus on the Right to Education in the ICESCR, Human Rights Quarterly, Vol. 32, Nr. 2, May 2010, s. 253-310.
9. Koh H. H., *Why Do Nations Obey International Law?*, *The Yale Law Journal* Vol. 106, No. 8, Symposium: Group Conflict and the Constitution: Race, Sexuality, and Religion, 1997, s. 2599-2659.
10. *Конституция Украины, принятая на V сессии Верховной Рады Украины 28 июня 1996 г.* //
11. http://www.president.gov.ua/content/upd_zakonodavstvo.html.
12. Marshall D., *Construction of Children as an Object of International Relations: The Declaration of Children's Rights and the Child Welfare Committee of League of Nations, 1900-1924*, Int'l J. Child. Rts, vol. 7, 1999, s. 103.
13. Rutkow L., Lozman J. T., *Suffer the Children: A Call for United States Ratification of the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Harv. Hum Rts. J., vol. 19, 2006, s. 161.
14. Starke J. G., *Monism and Dualism in the Theory of International Law*, Brit. Y.B. Int'l L., vol. 17, 1936, s. 66.
15. Schabas W., Reservations to the Convention on the Rights of the Child, Human Rights Quarterly, Vol. 18, Nr 2, 1996, s. 472-491.
16. Schabas W. A., *Reservations to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and the Convention on the Rights of the Child*;, 3 Wm. & Mary J. Women & L., vol. 79, 1997.

17. Schoeman F., *Rights of Children, Rights of Parents, and the Moral Basis of the Family, Ethics*, Vol. 91, No. 1, 1980, s. 6-19.
18. *Семейный кодекс Украины* //Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР), 2002. - № 21-22, Ст. 135.
19. Simmons W. A., *Mobilizing for Human Rights: International Law in Domestic Politics*, Cambridge University Press; 2009.
20. Венская конвенция о праве международных договоров- режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/995_118.
21. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 50, ст.540
22. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, N 29, ст.395
23. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005, N 6, ст.147
24. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, N 26, ст.354
25. Відомости Верховной Рады Украины. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
26. Урядовий кур'єр, 2001, N 986 с.10-11.
27. *Закон Украины «О ратификации Конвенции о правах человека»* // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1991. - № 13. - Ст.145.

